

СТЕРЕОТИП БЕЛЬГІЙЦЯ У КІНОКОМЕДІЇ ДЕНІ БУНА «RIEN À DÉCLARER» ТА ЙОГО ГЛЯДАЦЬКА РЕЦЕПЦІЯ

Фроляк М. П.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри французької та іспанської філології
Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, Україна
orcid.org/0000-0003-0006-0989
myroslawafrolak@meta.ua*

Ключові слова:

*етностереотип, упередження,
інтерналізація стереотипу,
міжкультурна комунікація,
функції стереотипів,
аудіовізуальний текст,
французька кінокомедія.*

Статтю присвячено актуальній проблемі ролі етностереотипів у сучасному суспільстві, а також у функціонуванні етностереотипів у публічному дискурсі, зокрема у міжкультурній комунікації.

На матеріалі франко-бельгійського фільму «Rien à déclarer» (2010, режисер Дені Бун) зроблено спробу окреслення функцій етностереотипів у кінокомедії, установлення джерел зображеного у фільмі стереотипу бельгійця та шляхів його інтерналізації у світоглядній системі французів, а також визначення особливостей рецепції цього стереотипу представниками різних етнічних груп, зокрема французами та бельгійцями.

Об'єктом дослідження виступає аудіовізуальний художній текст французької кінокомедії, а предметом дослідження – етнокультурний стереотип бельгійця як комунікативний і художній інструмент у фільмі «Rien à déclarer» та його глядацьке сприйняття.

У результаті аналізу аудіовізуального тексту та пов'язаних із ним загальнодоступних матеріалів публічного дискурсу стверджено, що кінокомедія Дені Буна «Rien à déclarer» є яскравим прикладом використання етностереотипів як засобів художньої виразності, засобів формування сюжету й композиції та текстотворчих засобів. З'ясовано, що використані режисером та актором етностереотипи настільки стійкі й виразні, що дали змогу митцеві створити яскраві образи персонажів, які стали носіями визначальних стереотипних рис бельгійця та француза, а перенесення стереотипних образів у площину комедійних ситуацій показало глядачеві упередженість такого сприйняття реальності, а також можливість іншого неупередженого погляду на носіїв стереотипних ознак. Також установлено, що як автор сценарію та укладач діалогів фільму Дені Бун вніс до аудіовізуального тексту свого фільму усі відомі йому та поширені у публічному дискурсі ознаки стереотипу бельгійця, актуалізовані традиційними й новими медіа, які приписують йому популярні у франкомовному світі *les blagues belges* та інтерналізації яких у французькому й бельгійському суспільствах сприяла діяльність популярного коміка Колюша. Гіперболізуючи стереотипові ознаки бельгійців, автор фільму «Rien à déclarer» використовує етностереотип як жанротворчий засіб, надаючи своїм персонажам індивідуальні риси характеру й поведінки, розвиваючи у фільмі сюжетні лінії, пов'язані з романтичними стосунками головних персонажів фільму та з актуальними соціальними проблемами європейського суспільства.

THE STEREOTYPE OF THE BELGIAN IN DANY BOON'S COMEDY "RIEN À DÉCLARER" AND ITS AUDIENCE RECEPTION

Froliak M. P.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of French and Spanish Philology
Ivan Franko National University of Lviv
Universytetska str., 1, Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0006-0989
myroslawafrolak@meta.ua*

Key words: *ethnocultural stereotype, prejudice, stereotype internalization, intercultural communication, functions of stereotypes, audiovisual text, French comedy film.*

The article addresses the topical issue of the role of ethnocultural stereotypes in contemporary society, as well as their functioning in public discourse, particularly in intercultural communication. Using the example of the Franco-Belgian film «Rien à déclarer» (2010, directed by Dany Boon), the study attempts to outline the functions of ethnocultural stereotypes in a cinematic comedy, to identify the origins of the stereotype of the Belgian portrayed in the film, and to trace the paths of its internalization within the French worldview system, as well as to determine the specific features of its reception by representatives of different ethnic groups, notably the French and the Belgians. The object of the study is the audiovisual artistic text of the French comedy film, while the subject is the ethnocultural stereotype of the Belgian as a communicative and artistic device in *Rien à déclarer* and its perception by audiences.

As a result of the analysis of the audiovisual text and related publicly available materials from public discourse, it is concluded that Dany Boon's «Rien à déclarer» vividly illustrates the use of ethnocultural stereotypes as means of artistic expression, narrative and compositional structuring, and text-building devices. It has been established that the ethnocultural stereotypes employed by the director and actor are so stable and expressive that they allowed the author to create vivid character portrayals embodying key stereotypical traits attributed to Belgians and French people. The transfer of these stereotypes into comedic situations revealed to the audience the bias inherent in such perceptions of reality, as well as the possibility of adopting an alternative, unbiased view of the stereotyped groups.

It is also determined that, as the film's screenwriter and dialogue author, Dany Boon incorporated into the audiovisual text all the widely recognized traits of the Belgian stereotype prevalent in public discourse, popularized by both traditional and new media. These include the well-known «*blagues belges*» (Belgian jokes) whose internalization in French and Belgian societies was notably influenced by the popular comedian Coluche. By hyperbolizing stereotypical features attributed to Belgians, the film's author uses the ethnocultural stereotype as a genre-forming tool, endowing his characters with distinctive personal traits, and developing narrative lines connected both to the romantic relationships of the film's main characters and to pressing social issues in contemporary European society.

Постановка проблеми. Багатоаспектне поняття стереотипу, яке було введено на початку ХХ ст. до наукового обігу Вальтером Ліппманом [Lippmann, 1922] як форма спрощеного мислення про соціальні групи, що допомагає людині орієнтуватися у складному суспільному середо-

вищі, стало сьогодні предметом міждисциплінарного вивчення в межах психології, соціології, лінгвістики, культурології та медіазнавства і набуло нових визначень та методологічних застосувань у гуманітарних науках. Сьогодні стереотип трактується як інструмент категориза-

ції, що впливає на побудову мовної картини світу та впорядковує уявлення індивіда про соціальні групи [Bartmiński, 2009; Trepte, 2006]. Науковці також наголошують на зв'язку стереотипів та упередження, їхньої ролі у формуванні расистських або сексистських уявлень, розглядають механізми виникнення стереотипів і упереджень та з'ясовують шляхи їх інтерналізації сучасним суспільством [Schadron, 2006].

Саме тому етнічні стереотипи дедалі частіше стають об'єктом дослідження в контексті міжкультурної комунікації [Корнієнко, 2015; Нікон, 2010], у формуванні етнічної ідентичності [Сердюк, 2001], у міжгруповій професійній комунікації [Białopiotrowicz-Buczko, Baryła, 2013], а також в аспекті функціонування стереотипів у художньому тексті [Малюга, 2010; Венгринюк, 2020].

Актуальність дослідження феномену стереотипу зумовлена також роллю мас-медіа, як традиційних, так і сучасних, у тому числі кінематографу, у процесі формування й тиражування стереотипів та упереджень, зокрема етнокультурних, які відіграють значну роль у міжкультурній комунікації. Стереотипи, які репрезентовано в полісемантичних аудіовізуальних текстах, що мають більш широкі зображувальні можливості порівняно з традиційними медіа, значною мірою впливають на уявлення глядачів про представників інших етнічних груп, відтворюючи або ж деконструючи наявні соціальні кліше.

Хоча проблематика етнокультурних стереотипів досліджується в українській науці досить активно, помітною залишається нестача праць, присвячених їх функціонуванню саме в жанрі кінокомедії, де використання стереотипів часто має не лише художню, а й сатиричну чи соціокритичну функцію. Тим часом комедійний кінематограф, зокрема французький, активно експлуатує як внутрішні (автостереотипи), так і зовнішні (гетеростереотипи) узагальнені образи. Так, у фільмах Дені Буна етнічні кліше виконують роль упізнаваних маркерів, що структурують наратив, сприяють створенню гумористичного ефекту й водночас актуалізують соціальні протиріччя.

Метою дослідження є окреслення функцій етностереотипів у кінокомедії Дені Буна «*Rien à déclarer*», установлення джерел зображеного у фільмі стереотипу бельгійця та шляхів його інтерналізації у світоглядній системі французів, а також визначення особливостей рецепції цього стереотипу представниками різних етнічних груп, зокрема французами та бельгійцями.

Об'єктом дослідження виступає аудіовізуальний художній текст французької кінокомедії, а **предметом** – етнокультурний стереотип бельгійця як комунікативний і художній інструмент у фільмі «*Rien à déclarer*» та його глядацьке сприйняття.

Виклад основного матеріалу дослідження

1. Джерела стереотипу бельгійця та шляхи його інтерналізації французьким суспільством

Дослідники феномену стереотипу неодноразово підкреслювали його соціальну природу. Стереотипи, за допомогою яких людина сприймає, категоризує та оцінює навколишній світ, не виникають з її власного досвіду, а становлять частину спільного світогляду певного суспільства, у формуванні якого значну роль відіграють засоби масової інформації. Медійний дискурс формує та інтерпретує певні стереотипи, які адресат медіа засвоює та сприймає як власні переконання. У формуванні стереотипу бельгійця та у його засвоєнні французьким суспільством також немало роль відіграли і відіграють традиційні та нові медіа, зокрема аудіовізуальні засоби масової інформації та теледискурс.

У сучасній панорамі французького аудіовізуального дискурсу та франкомовного Інтернету знаходимо немало телевізійних передач, телефільмів, блогів, гумористичних сторінок тощо, які розкривають зміст стереотипу Бельгії та бельгійців, аналізують поширені кліше щодо їх відповідності реальним фактам. Серед цього багатого матеріалу привертають до себе увагу, насамперед, анекдоти, жарти, короткі історії про бельгійців (*les blagues belges*), а також аналітичні передачі, як французькі, так і бельгійські. Так, Юго, автор серії освітніх передач «InnerFrench», присвячує питанню стереотипу бельгійців передачу «*Les stéréotypes des Français sur les Belges*» [Hugo, 2022] та підкаст «*Le français belge*», намагаючись з'ясувати зміст та історію появи стереотипу бельгійця у світогляді французів. Автори бельгійських передач найчастіше пояснюють, які з усталених ознак стереотипу бельгійця чи Бельгії відповідають дійсності, а які є вигаданими. Так, Лафі й Ензо, автори передачі «*Les clichés des Français sur les Belges*» [Lufy & Enzo, 2020], пропонують своїм глядачам та підписникам інтерпретацію деяких кліше, які часто використовують у гумористичних передачах та кінокомедіях для створення образу бельгійця.

Автор передачі «*Les stéréotypes des Français sur les Belges*», розпочинаючи розмову зі своїм глядачем про те, чому французи сміються з бельгійців («*Pourquoi les Français se moquent des Belges*»), насамперед наводить приклади французьких жартів про бельгійців, які, на його думку, становлять невід'ємну частину сучасного французького фольклору. Ці жарти ґрунтуються на стереотипах – взаємних усталених уявленнях французів про бельгійців та бельгійців про французів, а також на автостереотипах – узагальнених уявленнях про національну спільноту, якій приписують певні риси характеру та поведінки. Як уважає автор

згаданої вище серії передач, основу цих жартів становлять три риси, які фольклор приписує бельгійцям: *Les Belges sont moins intelligents que nous* [Les Français. – Ф.М.] (бельгійці менш розумні, ніж французи); *Ils passent leur temps à manger des frites* (вони постійно їдять картоплю, смажену у фритюрі); *ils parlent avec un accent bizarre* (вони говорять із дивним акцентом).

Поява першої з ознак, згідно з якою французи розумніші та освіченіші за бельгійців, є яскравою ілюстрацією до популярної теорії соціальної ідентичності, яку запропонував у 1970-х роках польсько-британський психолог Анрі Теджфел (Henri Tajfel), а пізніше до його розроблення приєднався Джон Тернер (John Turner) [Див.: Trepte, 2006, р. 255]. За теорією соціальної ідентичності основною мотивацією людей є збереження позитивної самооцінки, яку визначають не так особисті досягнення людини, як її належність до певної соціальної групи. Набуття ж та підтримання позитивної соціальної ідентичності відбувається шляхом підвищення цінності власної групи та зменшення цінності групи, з якою відбувається порівняння [Białopiotrowicz-Buczko, Baryła, 2013, s. 84–85]. Отже, почуття інтелектуальної зверхності власної національної групи порівняно з бельгійцями, які виявляють у коротких історіях, жартах, анекдотах низький інтелектуальний рівень, підвищує самооцінку тих, хто відносить себе до національної групи французів. Прикладом анекдоту, який говорить про інтелектуальну відсталість бельгійців, є відомий жарт про те, як упізнати бельгійця в аеропорту: *Comment reconnaît-on un belge dans un aéroport? C'est le seul qui donne du pain aux avions* (Як упізнати бельгійця в аеропорту? Він єдиний, хто годує хлібом літак). Ця ознака стереотипу бельгійця повторюється в багатьох анекдотах, як і захоплення бельгійців картоплею фри: *Comment fait-on pour rentrer douze Belges dans un coffre de voiture ? On jette une frite à l'intérieur* (Як можна вмістити дванадцять бельгійців у багажник автомобіля? Викинути з багажника картоплю фри).

Важливими рисами, якими, на думку французів, вирізняється бельгієць з-поміж інших франкомовних, є притаманний йому дивний акцент, невиразна вимова та незрозумілі й дивні вирази, які він додає до своїх висловлювань. Зауважимо, що власне цю рису часто використовують для створення гумористичного ефекту автори кінокомедій. Так, у відомій комедії Франсіса Вебера «Le dîner de cons» («Вечеря з недоумком») автор сценарію і режисер вводять до мови комедійного персонажа Франсуа Пінйона рису, яка притаманна мові бельгійців і видається смішною французам, – вставне слово *une fois* (un peu) у реченнях, де за змістом воно не пасує. Так, Піньон говорить по телефону: «*Puis-je parler à monsieur Blanc, just*

une fois?» (буквальний переклад: Чи можу я поговорити з паном Бланком, тільки один раз?).

Бельгійські глядачі комедії тлумачать, що кліше, згідно з яким бельгійці говорять «*une fois*» у кожному реченні, ґрунтується на тому, що двомовні бельгійці (які володіють нідерландською і французькою мовами) у нідерландській часто вживають слово «*eens*» (буквальний переклад: одного разу, якимось), яке французькою мовою можна перекласти як «*une fois*», але яке у літературному перекладі опускається, бо є семантично надмірним, наприклад нідерландський вираз «*kom eens hier*» може бути передано як «*viens ici*» або «*viens ici*» [Див. коментар до: Lufy & Enzo, 2020]. Уводячи цей вираз як недоречний у мовлення персонажів, автори комедій досягають гумористичного ефекту.

Нагадаємо, що мовною рисою, яку закріплено за стереотипом бельгійця, є т. зв. «бельгійський акцент», якого в реальності не існує, як підкреслює Елізабет Кастадо (Élisabeth Castadet), професорка Університету Монса. Бельгійська мовознавиця зауважує, що французька мова як одна з трьох офіційних мов Бельгії, функціонує у Валлонії та частково у Брюсселі і, звичайно, має свої граматичні та лексичні особливості, опис яких знаходимо у популярній у Бельгії та Франції літературі [Див.: Genion, 2015 та ін.].

Але саме той акцент, з якого сміються французи, створив і популяризував славетний французький гуморист Колюш, який до своїх скетчів часто вводив бельгійця як одного з комедійних персонажів. Елізабет Кастадо визначає мову цього персонажа скетчів Колюша як вигадану мову особи, для якої французька не є першою мовою. Те, що демонструє Колюш, – це мова іноземця, як, наприклад, мова італійця, що говорить французькою (... *c'est quelqu'un dont le français n'est pas la première langue ... qui a comme un accent étranger, en fait, comme un Italien qui parlerait français...*). Варто тут пригадати, що Мішель Колюччі походив із мішаної італо-французької родини і мав серед друзів немало нащадків емігрантів.

Як відомо, творча діяльність французького актора, коміка, сценариста Мішеля Колюччі, який виступав під псевдонімом Колюш, була надзвичайно популярна у Франції 1970–1980-х років. Ця популярність не зменшилася і після його смерті. Так, у вересні-жовтні 1989 р. французький телевізійний канал кожного вечора демонстрував скетчі Колюша у найбільш вигідний для глядача час (близько 20 год.) під назвою «*C'est l'histoire d'un mec...*» [Programme, 1989], що говорить як про місце творчості Колюша у культурній спадщині Франції, так і про його вплив на формування світогляду французів, на засвоєння стереотипів, які пропагував у своїх скетчах славетний комік.

Таким чином, у формуванні стереотипу бельгійця значну роль відіграли анекдоти, жарти, короткі історії про бельгійців (*les blagues belges*), які усталили і надали узагальненому образу бельгійця чітких рис недалекого, наївного любителя картоплі *фрі*, який часто не розуміє французьких виразів, уживає свої незрозумілі для французів слова та має дивний акцент. Засвоєнню стереотипу бельгійця та його прийняттю сприяла творча діяльність Колюша, який утілює стереотип у своїх комічних персонажах, відшліфував приписувані узагальненому бельгійцеві риси та наділив його своєрідним акцентом.

Сьогодні стереотипи й автостереотипи французів та бельгійців, яким притаманні оцінність та виразний емоційний вплив на читача, активно підтримуються у різноманітній продукції нових медій, які поширюють збірники жартів про бельгійців, меми, карикатури, спеціальні передачі, що стосуються цієї теми. Популярність етностереотипів зумовлює також їх використання у кінокомедіях.

2. Засоби зображення та функції етностереотипів у кінокомедії Дені Буна «*Rien à déclarer*»

Популярні французькі кінокомедії, які використовують етностереотипи як засоби художнього зображення реальності та як прийоми емоційного впливу на глядача, виконують тим самим подвійну комунікативну функцію: звертають увагу на актуальні соціальні проблеми, а також дарують глядачеві приємний настрій та естетичне задоволення. Серед таких фільмів особливе місце займають кінокомедії Дені Буна, у яких автор і виконавець однієї з головних ролей пропонує глядачеві знайти відповідь на важливі життєві питання європейської спільноти та сформувані власну думку щодо особливостей концептуальної картини світу французів, представлених у комедії.

Франко-бельгійська кінокомедія «*Rien à déclarer*» (2010) повертає глядача у часи весни 1986 р., коли було прийнято рішення про скасування з 1 січня 1993 р., відповідно до Шенгенської угоди, митного контролю та митних кордонів усередині Євросоюзу, а отже, й про припинення роботи внутрішніх митниць, а потім розгортає перед глядачем події 1993 р.

Центральна сюжетна лінія фільму пов'язана із взаємовідносинами мешканців сусідніх регіонів Франції і Бельгії (Валлонія), основний психологічний конфлікт побудовано на взаємній антипатії французів та бельгійців, а головними персонажами є поліцейські-митники з Бельгії та Франції, які у зв'язку зі змінами на митницях Євросоюзу змушені співпрацювати, незважаючи на взаємну неприязнь. Загостренню конфлікту сприяє як новина про скасування митного контролю, так і те, що події відбуваються у прикордонному містечку, яке ділить на дві частини міждержавний кордон.

Перші кадри фільму знайомлять глядача з місцем, де відбудуться основні події кінокомедії: ми бачимо звичайне, повне життя європейське містечко, на одній із вулиць якого розташовано одну навпроти одної французьку та бельгійську митницю. Глядач спостерігає, як до прикордонного бару заходить бельгійський митник характерної зовнішності й, різко відмовившись від червоного вина, бо воно французьке, замовляє бельгійське пиво, але раптом бачить газету з новиною під заголовком «*Adieu la douane*». Митник поспішає поділитися цією новиною з колегами, якими вона була сприйнята (автори фільму показують це за допомогою символів) як світова катастрофа. Таким чином, уже в початкових сценах окреслено час і фонові події, на тлі яких розгорнеться конфлікт фільму, а також чітко означено неприязнь бельгійця до всього французького.

Рік 1993-й приносить глядачів до містечка, ще поділеного на дві частини кордоном, запустіння: на багатьох будинках бачимо оголошення «*à vendre*», «*Fermé*», «*à céder*», «*Cession d'activité*», які говорять про те, що з припиненням діяльності митниць більшість закладів не матимуть прибутку і будуть змушені закриватися.

Дені Бун, доброзичливо кепкуючи з персонажів свого фільму, будує його на стереотипах бельгійця і француза, які виявляються, зокрема, у так званих «*les blagues belges*». Сценарист і автор діалогів, індивідуалізуючи характери своїх персонажів, використовує усі можливі з усталених у стереотипах ознак обох національних груп. Так, у короткій розмові французького митника Матіаса Дюкателя з бельгійським колегою Рубеном Вандерводе Дені Бун реалізує відразу кілька стереотипованих ознак: Вандерводе виявляє категоричне небажання говорити з Дюкателем, виказуючи неприязнь до нього і незадоволення тим, що француз знаходиться на бельгійському боці, а також звинувачує Дюкателя в тому, що він намагається говорити з «бельгійським акцентом». Гумор полягає у тому, що Дюкатель звертається до Вандерводе з проханням: *Es-qu'on peut parler gentiment juste une fois ?* (Чи можемо ми хоч раз поговорити спокійно?). Як ми згадували вище, саме через цю фразу «*juste une fois*» французи насміхаються з бельгійців. І хоч у висловлюванні Дюкателя цей вираз доречний, бельгієць сприймає ці слова занадто емоційно і звинувачує француза у зарозумілості. Також сміх глядача викликає сцена, у якій контрабандист-бельгієць наклеює на автомобіль напис «*Ambulance*» і щиро дивується зауваженню шефа-француза, що у цьому слові є літера «и» (*Ambulance* «швидка допомога»), тобто режисер активно використовує «бельгійський акцент» як засіб створення гумористичної ситуації.

Яскравими виразниками поглядів франкофобів-бельгійців є родина Вандерворде. Рубен, переносючи вночі прикордонні стовпи на кілька метрів у глибину французької території, вчить свого сина, що Бельгія – найкраща з країн і що колись територія королівства сягала набагато далі, ніж тепер. Малий запитує: *«А небо, тату, бельгійське чи французьке?»*. На що той відповідає: *«Усе, що становить Бельгію, – бельгійське, від землі до самого неба»*. Сміх викликає намагання Рубена пояснити синові, чому зорі теж бельгійські. Так, гіперболізуючи патріотичні переконання Рубена Вандерворде, автор викликає у глядача негативну оцінку характеристику надмірності у недоброзичливому ставленні бельгійця до французів, який створює кілометрові черги на кордоні, затримуючи без причини французькі автомобілі, та навіть у Бога просить прихильності до Бельгії й чоловіка-бельгійця для своєї сестри.

Сюжет ускладнено також лінією романтичних стосунків Матіаса Дюкателя із сестрою Рубена Луїзою, яка не погоджується стати дружиною Матіаса без згоди батька, який мріє видати доньку за бельгійця. Показовою є сцена, у якій батько родини Вандерворде давиться водою і випльовує її, коли дізнається, що вода французька, а його син підтверджує, що вода непридатна для пиття. Луїза переконується, що її родина ніколи не прийме зятя-француза. Однак упертість і цілеспрямованість Матіаса перемагають, і зрештою він залишається з Луїзою.

Створюючи комедійні образи поліцейських-митників, Дені Бун виокремлює стереотипні риси як французів, так і бельгійців, показує, що навіть Матіасу, якому режисер симпатизує (цей образ уособлений Дені Буном), важко позбутися шкідливих звичок у спілкуванні з бельгійцями. Так, він боїться, що хтось його побачить із Луїзою у ресторані на бельгійському боці містечка, не втримується від імітації «бельгійського акценту» у розмові з Рубеном. Однак заради коханої Матіас погоджується увійти до складу спільного франко-бельгійського патруля, разом із Рубеном бере участь у розкритті контрабандистів. Спільна справа і злагоджена робота змушують бельгійця Рубена потоваришувати з французом Матіасом і переконатися, що він добра пара для його сестри.

Типові риси, притаманні обом зображуваним у фільмі етностереотипам, Дені Бун утілює в образах головних і другорядних персонажів, передаючи особливості їхньої поведінки, зовнішніх рис, міміки, жестів та вербальних засобів, які соціальна свідомість приписує «типovим» бельгійцям і французам.

Стереотип бельгійця як «сусіда», який відрізняється від «нас/моєї соціальної групи» носія стереотипу, є окремим виявом загальнолюдського

протиставлення «стереотип/автостереотип», що ґрунтується на дихотомії «я/ти», «ми/ви» – на базових категоріях, які, як підкреслював видатний американський соціолог Кімболл Янг, «характеризують організацію суспільства, спосіб структуризації реальності» [Young 1956, p. 223–224].

Під час перегляду та аналізу комедії «Rien à déclarer» звертає на себе увагу той факт, що попри застосування автором фільму гіперболізації недоброзичливого, навіть ворожого ставлення бельгійців і французів як зіставлюваних соціальних груп, сміх, який викликають висловлювання чи поведінка персонажів комедії, є реакцією на загальнолюдські вади, а не на риси конкретного етностереотипу.

За теорією соціальної ідентичності риси стереотипу є характерними для соціальної групи загалом, але вони не ідентичні з індивідуальними рисами окремих особистостей. Геніальність автора фільму «Rien à déclarer» та майстерність акторів дають можливість глядачеві за гротескними, гіперболізованими рисами персонажів побачити їх індивідуальність: різкий, крикливий патріот Рубен Вандерворде – люблячий батько і син, турботливий брат, попри все ретельний у своїй праці й надійний друг; м'який і люблячий Матіас стає рішучим у потрібні хвилини, він освічений, цікавиться комп'ютерною технікою (у 1993 р. саме з'явилася ОС Windows), він надійний напарник у службі.

Зіткнення етностереотипів у фільмі використано як сюжетотворчий, текстотворчий та композиційний засіб, але головна функція, яку виконують стереотипи у фільмі «Rien à déclarer», – це функція жанротворча. Надання персонажам фільму типових рис бельгійців та французів викликає у глядача сміх, створює гумористичний ефект. А поза тим фільм розповідає про нелегкі історії мешканців прикордонного містечка, життя яких різко змінилося у зв'язку із соціальними змінами.

3. Глядацька рецепція стереотипів бельгійця в кінокомедії «Rien à déclarer»

Вибір стратегії та засобів вираження стереотипів бельгійців та французів залежить не лише від ідейного задуму автора фільму. Автори кінокомедій орієнтуються також на глядацьку аудиторію, до якої у випадку французької кінокомедії потенційно належать представники всіх франкомовних країн. Тому автор ставить за мету, насамперед, викликати у глядачів цілющий сміх, який покликаний боротися з етнічними упередженнями. У зв'язку із цим Дені Бун намагається урівноважувати позитивні й негативні риси обох етнічних груп, як бельгійців, так і французів, що, безперечно, впливає на те, що у глядацьких відгуках переважають позитивні оцінки комедії та способів зображення у ній етнічних стереотипів.

Показовими є відгуки глядачів-бельгійців, серед яких типовим є такий: *Je suis belge et comme m'a toujours dit mon grand-père, «celui qui sait rire de lui même n'a jamais fini de rire»* (Я бельгієць, і, як завжди говорив мені дідусь, «той, хто вміє сміятися з себе, ніколи сміятися не перестане»).

Підтримує цю думку також інший глядач, який вважає, що бельгійцям подобається більшість гумористичних історій про особливості бельгійського характеру, і якби Колюш приїхав на гастролі до Бельгії і не показав своїх скетчів про бельгійців, то не мав би успіху у публіки (*Coluche était venu présenter un spectacle en Belgique. Il lui fut déconseillé de réciter les blagues belges. Ce dernier s'exécuta. Pour finir, le public belge les réclamaient*).

Відгуки, які засуджують грубі, недобррозичливі анекдоти про бельгійців, зустрічаються у дописах як бельгійців (*Je suis belge et je trouve que parfois ça va trop loin*), так і французів. При цьому французи завжди висловлюють свою позитивну думку про сусідів, підкреслюючи їх вишуканість, уважне приязне ставлення до гостей країни (*J'ai toujours entendu des blagues belges un peu lourdingues... Quand je suis allée en Belgique, j'ai été conquise par les gens généralement attentionnés drôles et raffinés*).

Переважно засуджують негативне ставлення французів до бельгійців представники інших франкомовних етнічних груп. Серед таких відгуків показовим є наведення жарту, який заперечує низький інтелектуальний рівень бельгійців та перевагу над ними французів: *En Suisse nous avons une blague qui va comme suit : C'est quoi un Belge? C'est un Français qui a fait des hautes études*.

Частина відгуків глядачів містить зауваження про загальнонародський характер зіставлення етностереотипів та їх вираження у відповідних анекдотах та жартах: *Aux Pays-Bas nous avons aussi les blagues Belges, et les Belges ont des blagues sur les Hollandais aussi bien*.

Найбільше відгуків на комедію «Rien à déclarer» стосується загального враження від фільму, позитивних емоцій, які цей фільм викликає у глядачів незалежно від їх національної приналежності: *... mon français film préféré «of all time» est «Rien à déclarer»! Je le regarde à la TV avec tout le famille, mes parents et deux sœurs!*

Значна кількість глядацьких відгуків на фільм Дені Буна свідчить про те, що основні ідеї, які заклав у свій твір видатний режисер, залишаються сьогодні актуальними. Етностереотипи продовжують жити неприязнь між народами, а показ того, що стереотипи складаються із загальнонародських вад, веде до залагодження непорозумінь, до руйнування стереотипів.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Кінокомедія Дені Буна «Rien à déclarer» є яскравим прикладом використання етностере-

отипів як засобів художньої виразності, засобів формування сюжету й композиції і текстотворчих засобів. Використані режисером та актором етностереотипи настільки стійкі й виразні, що двлі змогу митцеві створити яскраві образи персонажів, які стали носіями визначальних стереотипних рис. Перенесення стереотипних образів у площину комедійних ситуацій показало глядачеві упередженість такого сприйняття реальності, можливість іншого неупередженого погляду на носіїв стереотипних ознак.

Як автор сценарію та укладач діалогів фільму Дені Бун вніс до аудіовізуального тексту свого фільму усі відомі йому та поширені в публічному дискурсі, актуалізовані традиційними й новими медіа ознаки стереотипу бельгійця, які приписують йому популярні у франкомовному світі *les blagues belges* та інтерналізації яких у французькому й бельгійському суспільствах сприяла діяльність популярного коміка Колюша. Гіперболізуючи стереотипові ознаки бельгійців, автор фільму «Rien à déclarer» використовує етностереотип як жанротворчий засіб, надаючи своїм персонажам індивідуальні риси характеру й поведінки, розвиваючи у фільмі сюжетні лінії, пов'язані з романтичними стосунками головних персонажів фільму та з актуальними соціальними проблемами європейського суспільства.

Комедії Лена Буна як складні аудіовізуальні тексти та відгуки на них глядачів дають багатий матеріал для дослідження французької концептуальної картини світу, який є перспективним матеріалом для подальших соціолінгвістичних та етнолінгвістичних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Batrmiński J. *Stereotypy mieszkają w języku*. Lublin: UMCS, 2009. 362 s.
2. Białopiotrowicz-Buczko E., Baryła W. Stereotypy i uprzedzenia w środowisku wojskowo-cywilnym Marynarki Wojennej RP. *Colloquium WNHIS*. 2013. Nr 2 (10). S. 83–108.
3. Galouise P. Top 20 des blagues très connues sur les Belges, pour se préparer pour ce soir. *Topito*. URL: <https://www.topito.com/top-blagues-belges> (date d'accès: 27.06.2021).
4. Genion Ph. *Comment parler le belge : Et le comprendre (ce qui est moins simple)*. Paris : Édition Points, 2015. 190 p.
5. Hugo. #113 Le français belge. *InnerFrench*. URL: <https://innerfrench.com/113-le-francais-belge> (date d'accès: 27.06.2024).
6. Hugo. Pourquoi les Français se moquent des Belges. *InnerFrench*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=_Ms37HuTZ9s (date d'accès: 25.06.2024).
7. Lippmann W. *Public opinion*. New-York: Harcourt, Brace, 1922. (Reprinted 1998. New

- Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers). 427 p.
8. Lufy & Enzo. *Les clichés des Français sur les Belges*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Cz_ETdNXmoY (date d'accès: 01.07.2024).
 9. Programme du 6 au 12 octobre 1989 «, *Ciné Télé Revue*, no 40, 5 octobre 1989, p. 50. URL: https://catalogue.ina.fr/doc/TV-RADIO/DA_CPG06000667/c-est-l-histoire-d-un-mec
 10. Schadron G. De la naissance d'un stéréotype à son internalisation. *Cahiers de l'Urmis* 2006, 10–11. URL: <http://journals.openedition.org/urmis/220>; DOI : <https://doi.org/10.4000/urmis.220>.
 11. Trepte S. Social Identity Theory. *Lawrence Erlbaum Associates* / red. J. Bryant, P. Vorderer. New Jersey, 2006, P. 255–271.
 12. Young K. *Social Psychology*. New York: Appleton-Century-Crofts Inc. 1956. 632 p.
 13. Венгринюк М. Функції етнокультурних стереотипів у художньому тексті (на матеріалі роману Гарпер Лі «Вбити пересмішника»). *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2020. № 1(19). С. 76–82.
 14. Корнієнко О. Етнічні стереотипи в міжетнічній комунікації. *Світогляд – філософія – релігія*. 2015. № 9. С. 14–23.
 15. Малуґа Н. Етнічні стереотипи та упередження в українському художньому дискурсі. *Філологічні студії*. 2010. № 4. С. 131–140.
 16. Нікон Н. Етнічні стереотипи в свідомості болгар. *Український соціум*. 2010. № 3(34). С. 17–25.
 17. Сердюк С. Функції етнічних стереотипів та їхня роль у формуванні етнічної ідентичності. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Теорія та історія культури*. 2001. № 19. С. 10–14.
 5. Hugo. (2024). #113 *Le français belge* [Belgian French]. *InnerFrench*. <https://innerfrench.com/113-le-francais-belge>
 6. Hugo. (2024). *Pourquoi les Français se moquent des Belges* [Why the French mock the Belgians]. *InnerFrench*. https://www.youtube.com/watch?v=_Ms37HuTZ9s
 7. Lippmann, W. (1922). *Public opinion*. New York: Harcourt, Brace. (Reprinted 1998, New Brunswick, NJ: Transaction Publishers).
 8. Lufy, & Enzo. (2024). *Les clichés des Français sur les Belges* [French clichés about Belgians]. https://www.youtube.com/watch?v=Cz_ETdNXmoY
 9. *Ciné Télé Revue*. (1989, October 5). *Programme du 6 au 12 octobre 1989* [Program from October 6 to 12, 1989], *Ciné Télé Revue*, (40), 50. https://catalogue.ina.fr/doc/TV-RADIO/DA_CPG06000667/c-est-l-histoire-d-un-mec
 10. Schadron, G. (2006). *De la naissance d'un stéréotype à son internalisation* [From the birth of a stereotype to its internalization]. *Cahiers de l'Urmis*, 10–11. <http://journals.openedition.org/urmis/220>. <https://doi.org/10.4000/urmis.220>
 11. Trepte, S. (2006). Social identity theory. In J. Bryant & P. Vorderer (Eds.), *Psychology of entertainment* (pp. 255–271). Lawrence Erlbaum Associates.
 12. Vengryniuk, M. (2020). *Funktsii etnokulturnykh stereotypiv u khudozhnomu teksti (na materiali romanu Harper Li «Vbyty peresmyshchynka»)* [Functions of ethnocultural stereotypes in a literary text (based on Harper Lee's novel «To Kill a Mockingbird»)]. *Visnyk Universytetu imeni Al'freda Nobelya. Seriya «Filolohichni nauky»*, 1(19), 76–82.
 13. Young K. (1956). *Social Psychology*. New York: Appleton-Century-Crofts Inc.
 14. Korniienko, O. (2015). *Etnichni stereotypy v mizhietnichnii komunikatsii* [Ethnic stereotypes in interethnic communication]. *Svitohliad-filosofii-relihiia*, 9, 14–23.
 15. Maliuha, N. (2010). *Etnichni stereotypy ta uпередження v ukrainskomu khudozhnomu dyskursi* [Ethnic stereotypes and prejudices in Ukrainian literary discourse]. *Filolohichni studii*, 4, 131–140.
 16. Nikon, N. (2010). *Etnichni stereotypy v svidomosti bolhar* [Ethnic stereotypes in the consciousness of Bulgarians]. *Ukrainskyi sotsium*, 3(34), 17–25.
 17. Serdiuk, S. (2001). *Funktsii etnichnykh stereotypiv ta yikhna rol u formuvanni etnichnoi identychnosti* [Functions of ethnic stereotypes and their role in shaping ethnic identity]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Kyievo-Mohylianska akademiia». Teoriia ta istoriia kultury*, 19, 10–14.

REFERENCES

1. Bartmiński, J. (2009). *Stereotypy mieszkaja w języku* [Stereotypes live in language]. Lublin: UMCS.
2. Białopiotrowicz-Buczko, E., & Baryła, W. (2013). *Stereotypy i uprzedzenia w środowisku wojskowo-cywilnym Marynarki Wojennej RP* [Stereotypes and prejudices in the military-civilian environment of the Polish Navy]. *Colloquium WNHIS*, (2)10, 83–108.
3. Galouise, P. (2021). *Top 20 des blagues très connes sur les Belges, pour se préparer pour ce soir* [Top 20 very silly jokes about Belgians, to get ready for tonight]. *Topito*. <https://www.topito.com/top-blagues-belges>
4. Genion Ph. (2015). *Comment parler le belge: Et le comprendre (ce qui est moins simple)* [How to speak Belgian; And understand it (which is less simple)]. Paris: Édition Points.
5. Hugo. (2024). #113 *Le français belge* [Belgian French]. *InnerFrench*. <https://innerfrench.com/113-le-francais-belge>
6. Hugo. (2024). *Pourquoi les Français se moquent des Belges* [Why the French mock the Belgians]. *InnerFrench*. https://www.youtube.com/watch?v=_Ms37HuTZ9s
7. Lippmann, W. (1922). *Public opinion*. New York: Harcourt, Brace. (Reprinted 1998, New Brunswick, NJ: Transaction Publishers).
8. Lufy, & Enzo. (2024). *Les clichés des Français sur les Belges* [French clichés about Belgians]. https://www.youtube.com/watch?v=Cz_ETdNXmoY
9. *Ciné Télé Revue*. (1989, October 5). *Programme du 6 au 12 octobre 1989* [Program from October 6 to 12, 1989], *Ciné Télé Revue*, (40), 50. https://catalogue.ina.fr/doc/TV-RADIO/DA_CPG06000667/c-est-l-histoire-d-un-mec
10. Schadron, G. (2006). *De la naissance d'un stéréotype à son internalisation* [From the birth of a stereotype to its internalization]. *Cahiers de l'Urmis*, 10–11. <http://journals.openedition.org/urmis/220>. <https://doi.org/10.4000/urmis.220>
11. Trepte, S. (2006). Social identity theory. In J. Bryant & P. Vorderer (Eds.), *Psychology of entertainment* (pp. 255–271). Lawrence Erlbaum Associates.
12. Vengryniuk, M. (2020). *Funktsii etnokulturnykh stereotypiv u khudozhnomu teksti (na materiali romanu Harper Li «Vbyty peresmyshchynka»)* [Functions of ethnocultural stereotypes in a literary text (based on Harper Lee's novel «To Kill a Mockingbird»)]. *Visnyk Universytetu imeni Al'freda Nobelya. Seriya «Filolohichni nauky»*, 1(19), 76–82.
13. Young K. (1956). *Social Psychology*. New York: Appleton-Century-Crofts Inc.
14. Korniienko, O. (2015). *Etnichni stereotypy v mizhietnichnii komunikatsii* [Ethnic stereotypes in interethnic communication]. *Svitohliad-filosofii-relihiia*, 9, 14–23.
15. Maliuha, N. (2010). *Etnichni stereotypy ta uпередження v ukrainskomu khudozhnomu dyskursi* [Ethnic stereotypes and prejudices in Ukrainian literary discourse]. *Filolohichni studii*, 4, 131–140.
16. Nikon, N. (2010). *Etnichni stereotypy v svidomosti bolhar* [Ethnic stereotypes in the consciousness of Bulgarians]. *Ukrainskyi sotsium*, 3(34), 17–25.
17. Serdiuk, S. (2001). *Funktsii etnichnykh stereotypiv ta yikhna rol u formuvanni etnichnoi identychnosti* [Functions of ethnic stereotypes and their role in shaping ethnic identity]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Kyievo-Mohylianska akademiia». Teoriia ta istoriia kultury*, 19, 10–14.